

I. Postav koji donosi više desetaka svjetloписа snimljenih unutar Muzeja 1916., 1930. i 1937. godine, zatim *II. Prvih 90 godina* u kojem se korisnik upoznaje sa dosadašnjom sudbinom, radom i postignućima ustanove, te *III. Tončić* posvećen njezinom osnivaču te prvom i dugogodišnjem upravitelju Kamilu Tončiću pl. Sorinjskom. Druga cjelina naslovljena "Split" sastoji se od četiri dijela: *I. Splitske nošnje*, donosi opise i slike muške i ženske svečane i svakodnevnog nošnje u tome gradu, kao i nekoliko starih splitskih snimaka u koje su umetnuti Splićani i Splićanke odjeveni u njih; *II. Grafike i crteži* sastoj se u biti od istih umjetničkih djela koja su preslikana u gore spomenutoj mapi; *III. Uspomene* prikazuju više starih splitskih svjetloписа, slika i pet u Splitu davno snimljenih slikopisa; *IV. Album* čini nekoliko desetaka splitskih obiteljskih svjetloписа. Treću i ujedno posljednju cjelinu naslovljenu "Zbirke" tvore snimke muzejskih umjetnina odnosno predmeta iz zbirki nakita, oružja i škrinja, zatim iz likovne zbirke te iz zbirki nošanja s jadranskog područja i iz Dalmatinske Zagore.

Mislav Elvis LUKŠIĆ

ZABILJEŠKE UZ TRUHELKIN ZBORNİK

U Zagrebu je g. 1994./1995. u izdanju Matice Hrvatske objavljen zbornik radova "Čiro Truhelka" posvećen stručnim i znanstvenim postignućima ovog zaslužnog hrvatskog drevnoslovca, povjesničara, povjesničara umjetnosti, narodopisca i umjetnika, te istaknutog kulturnog i društvenog djelatnika. Od devet radova otisnutih u ovom izdanju, kojima je svima pridodan sažetak na stranom jeziku, njih je sedam predstavljeno na zagrebačkom znanstvenom skupu pripremljenom pod vodstvom Odjela za povijest umjetnosti, arheologiju i etnologiju Matice Hrvatske, a održanom u studenom 1992. godine povodom pedesete obljetnice preminuća tog iznimnog i svestranog, no sve nedavno nezasluženo zapostavljanog hrvatskog umnika češkoga podrijetla. Dva su pak rada naknadno napisana za ovaj zbornik. Izdanje od ukupno 124 stranice obogaćeno je s nekoliko slika iz njegova obiteljskog i radnog života te s par snimaka umjetničkih djela što prikazuju dr. Truhelku.

Čiril Truhelka rođen je u Osijeku g. 1865. u učiteljskoj obitelji. Kao nadareno dijete, već s četiri napunjene godine života postaje đakom tamošnje njemačke Katoličke pučke učione. Svršivši njena četiri razreda, upisan je u osječku gimnaziju, nakon što je prethodno morao pristupiti ispitu u hrvatskoj državnoj školi radi provjere znanja. U toj je ustanovi zatim s uspjehom završio prva četiri gimnazijska razreda. Nakon nesretne pogibije Čirina oca, obitelj Truhelka - našavši se u novčanim poteškoćama - prodaje svoju slavonsku imovinu te g. 1878. seli u Zagreb, gdje mladi učenik sljedeće četiri godine pohađa više razrede. U zagrebačkoj gimnaziji u doba njegova školovanja djelovao je umnici poput Divkovića, Klaića, Smičiklase, Arnolda, Župića, Musića i drugih, kojih se Truhelka - kako je u podmakloj dobi napisao u svojim "Uspomenama jednog pionira" - cijeli svoj život sjećao s poštovanjem i zahvalnošću.

Poslije položenog ispita zrelosti, upisao se g. 1882. na zagrebački Mudroslovni fakultet i postao studentom povijesti umjetnosti i drevnoslovlja. Već kao nadobudni student bio je nastojanjem Izidora Kršnjavog, njegovog profesora i tadašnjeg ravnatelja Umjetničko-obrtnog muzeja u Zagrebu, zaposlen kao pristav u tome muzeju. Uz to je dobio i novčanu pomoć za stručno putovanje u Mletke, koji ga se osobito dojmiše. Kroz to je razdoblje ujedno na novoosnovanoj Obrtnoj školi poučavao njene učenike francuskom jeziku i umjetničkim stilovima, a sudjelovao je i u uređivanju, otvaranju i promidžbi Strossmayerove galerije starih majstora u Akademiji. Godine 1885., u dobi od svega dvadeset ljeta, Čiro Truhelka završio je studij te doktorirao s raspravom o renesansnom slikaru Andriji Meduliću (Meldoli).

Početak sljedeće godine, zaslugom njegova dobročinitelja Ise Kršnjavog te austro-ugarskog ministra financija i bosansko-hercegovačkog upravitelja Benjámina Kállaya, mladi stručnjak bijaše postavljen za prvog nadglednika Zemaljskog muzeja za Bosnu i Hercegovinu u osnivanju, kao i za tajnika tamošnjeg Muzejskog društva. Dolaskom u Sarajevo, tj. Vrhbosnu, gdje će djelovati narednih 36 godina, započinje najplodnije razdoblje Truhelkina radnog vijeka, kojim se ujedno najvećim dijelom i bave prilozi u ovome zborniku.

Želim ovdje istaći to da je kao nadglednik, a kasnije i muzejski ravnatelj, neumorni terenski istraživač, dugogodišnji suradnik te urednik "*Glasnika Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini*", među najzaslužnijima za tamo provedena drevnoslovna, povijesna i narodopisna istraživanja, za podignuće nove zgrade vrhbosanskog Zemaljskog muzeja, kao i za utemeljenje i obogaćivanje muzejskih zbirki, odnosno za proširivanje i produbljivanje spoznaje o pretpovijesti, prapovijesti (protohistoriji) te povijesti i narodnim običajima Bosne, Hercegovine i Hrvatske. Također je u doba austro-ugarske uprave svojim bogatim kulturnim te stručno-znanstvenim djelovanjem, objelodanjanjem svojih napisa u brojnim tiskovinama, sudjelovanjem u priređivanju i radu nekoliko međunarodnih znanstvenih skupova i izložaba, kao i svojim članstvom u većem broju hrvatskih i europskih stručnih i znanstvenih društava, odnosno više nego zasluženom dobivenim mnogim priznanjima, značajno pridonio tada započetom polaganom i djelomičnom uljudivanju do tog vremena zbog poznatih razloga u svakom pogledu stoljećima zaostale Herceg-Bosne.

Osim toga, svojim je kulturnim i društveno-političkim, ali i već spomenutim znanstveno-stručnim nastojanjima doprinio samosvijesti kako katoličkog, tako i onog ne baš brojnog islamskog hrvatskog puka u Bosni i u Hercegovini, koji je nažalost u prošlosti - kao uostalom i dan-danas - zbog naših vjekovnih neprijatelja, ali i zbog - rekao bih - vječne nesposobnosti i bijedne podaničke čudi najvećeg dijela hrvatske politike, živio i živi u izuzetno teškim političkim prilikama i izrazito nepovoljnim gospodarskim uvjetima.

S današnje točke gledišta, može se mirne duše ustvrditi da je za nas Hrvate Prvi svjetski rat svršio poražavajuće, naravno ne zbog propasti uglavnom omražene Austro-Ugarske, već zbog ponovno iskazanog hrvatskog političkog čula dostojnog jedino "gusaka u magli", kako je onomad upozoravao Stjepan Radić. Jasno je da Truhelka kao rodoljubni Hrvat i kulturnjak bijaše nepoćudan novim, srbobalkanskim vlastodršcima, što se isprva odrazilo pomanjkanjem novčanih i drugih neophodnih sredstava za rad u Zemaljskom muzeju kojim je tada još uvijek ravnao, a ubrzo potom, točnije g. 1922., i njegovim prijevremenim umirovljenjem uz dodijeljenu mu više nego skromnu mirovinu. Čiro Truhelka stoga seli k svome bratu u Osijek, grad svoga djetinjstva, te se ondje uključuje u uređenje Gradskog muzeja, da bi uskoro potom na par godina preselio u Zagreb. U vrijeme dok je boravio na hrvatskom sjeveru stigoše mu dvije beogradske sveučilišne ponude za profesorsku službu - jedna za albanološki, a druga za balkanološki odsjek - ali ih je kao Hrvat odbio jer bijaše protiv njegovih uvjerenja i časti djelovati u poluuljudenoj i neprijateljskoj srbijanskoj prijestolnici.

S bliskog istoka mu je g. 1925. stigla i treća profesorska ponuda; ovaj put iz Skoplja, središta južnoslavenskog dijela Macedonije, s tamošnjeg novoustanovljenog Filozofskog fakulteta. Nju je dr. Truhelka - ponajprije zbog svoje neugasle želje za nastavkom znanstvenog djelovijeka - prihvatio te je tamo u veoma zaostalim i umništvu neprimjerenim radnim i inim uvjetima pokrenuo odsjek za drevnoslovlje i povijest umjetnosti, predavao, a manjim dijelom i istraživao sve do svojeg drugog naprasnog, a istom i konačnog umirovljenja na proljeće 1931. godine. Nakon toga je trajno preselio u Zagreb, u kojem je djelatno provodio svoje posljednje desetljeće života stvarajući različita svoja znanstvena, stručna i umjetnička djela sve do svoje smrti g. 1942., u jeku i jadu Drugog svjetskog rata, te je potom na Mirogoju našao vlastito posljednje počivalište.

Truhelka je kao dokazani hrvatski domoljub među znanstvenicima i kulturnjacima bio i ostao sve do današnjih dana "trn u oku" mrziteljima svega Hrvatstva. Zato nas to nečasno potcjenjivanje ili

pak prešućivanje njegovih zasluga što je dolazilo, dolazi i dolazit će uglavnom od pojedinih pisaca iz tzv. velikosrpskih i jugokomunističkih, a u najnovije vrijeme i iz samoproglašanih "bošnjačkih" krugova, ne treba previše čuditi ni zabrinjavati. Unatoč stalnosti tih i sličnih pojava, za Hrvate je ovih devedesetih godina nastupilo ako ne potpuno slobodno, a ono barem slobodnije doba, u kojem se mnogo lakše može njegovati ukupnost i pojedinačnost svojih narodnih vrijednosti i znanja. Takvo je štovanje svojega naslijeđa djelotvorna brana domaćem nemaru i stranome nemiru. Na tom je tragu bez dvojbe i ovaj zbornik kao važan prilog poznavanju i vrednovanju bogatog i nezaobilaznog doprinosa dr. Ćirila Truhelke hrvatskim povijesnim znanostima, kao i pokušaj barem djelomičnog ispravljanja brojnih nepravdi što mu bijahu učinjene i zaživotno i posmrtno. Šteta što su, uz ovdje otisnute radove o pojedinim područjima i razdobljima njegova znanstvenog djelovanja, u zborniku izostali i jedan potpuniji i temeljitiji Truhelkin životopis te cjeloviti popis njegovih djela i radova o njemu (unatoč toga što je u tom smislu ranije u drugim izdanjima već podosta poduzeto), čime u konačnici ovo vrijedno počasno izdanje ostaje ne sasvim zaokruženo.

Zbornik otvara predgovor urednice i poznate Truhelkine poštovateljice Nives M a j n a r i ć-P a n d ž i ć na 7. i 8. stranici. Uvodni članak Srećka M. D ž a j e "Politički okviri kulturne i znanstvene djelatnosti u Bosni i Hercegovini u austro-ugarskom razdoblju (1878.-1918.)", otisnut od 9. do 16. stranice, izravno se ne dotiče Truhelkine osobe i djela, već okvirno i vrlo sažeto opisuje utjecaj austro-ugarske uprave na osuvremenjivanje odnosno, bolje rečeno, oživljavanje zbog višestoljetne turske okupacije gotovo potpuno zamrlog kulturnog i znanstvenog života u Bosni te u Hercegovini, a govori i o tadašnjoj dubokoj i trajno nepremostivoj suprostavljenosti ciljeva tamošnje hrvatske, srpske te politike bosanskih poturica, kao i s time povezanom austrijskom "bošnjačkom" upravnom i kulturno-znanstvenom politikom.

Slijedi zatim članak Nives M a j n a r i ć-P a n d ž i ć pod naslovom "Truhelkin doprinos prapovijesnoj arheologiji Bosne i Hercegovine" (str. 19-31), koja prateći njegovu bogatu djelatnost unutar Zemaljskog muzeja - uz navođenje njegovih radova o pretpovijesti i prapovijesti (protohistoriji) današnjih bosanskih i hercegovačkih krajeva u bilješkama - ukratko piše o Truhelkinom ključnom prinosu pri istraživanjima i obradi drevnoslovne građe više tamošnjih nalazišta iz tih davnih vremena ljudske prošlosti, osobito Glasinca i Donje Doline.

Nenad C a m b i u prilogu "Truhelka i starokršćanska arheologija" (str. 33-49) osvrće se na njegov doprinos drevnoslovlju ranoga kršćanstva, te ujedno koristi prigodu za iznošenje svojih znanstvenih zapažanja o ponekim prijepornim pitanjima što su se nametnula pri proučavanju ranokršćanskog odnosno ranosrednjovjekovnog crkvenog graditeljstva i kamene plastike na tlu Bosne, Hercegovine i Dalmacije, a kojima se u svoje vrijeme među ostalim bavio Ćiril Truhelka, kao i pojedini kasniji hrvatski i srpski istraživači sve do današnjih dana.

Potom je od 51. do 71. stranice otisnut članak Željka D e m a naslovljen "Arheologija srednjega vijeka i srednjovjekovni spomenici Bosne u radovima Ćire Truhelke", koji nas sažeto, ali prilično temeljito kroz zanimljivi napis i opširne bilješke upoznaje s Truhelkinim dugogodišnjim i plodnim radom unutar drevnoslovlja, povijesti i povijesti umjetnosti na pitanjima iz srednjovjekovne prošlosti Bosne, Huma i današnje bosanske Hrvatske (pod tim zemljopisnim nazivom podrazumijevam, kao i mnogi prije mene, ono povijesno hrvatsko državno i narodno područje koje zbog tuđinskih osvajanja i istrijebljivanja danas - na hrvatsku nesreću - spada u neprirodne i nepovijesne granice Bosne i Hercegovine, a ne Republike Hrvatske, te smatram da bi ga u politici, kulturi i znanosti ponovno trebalo naširoko upotrebljavati kao prilog obnovi krhkog i zamrlog hrvatskog povijesnog pamćenja).

Ivan M i r n i k potpisao je za ovaj zbornik napis pod naslovom "Ćiro Truhelka kao numizmatičar" (str. 73-78) u kojem ukratko podsjeća čitatelje na Truhelkin izuzetan doprinos numizmatičkoj pomoćnoj povijesnoj znanosti, osobito se pritom zadržavajući na njegovim istraživanjima slavonskih banovaca. Na koncu članka pisac objavljuje popis zaslužnikovih radova iz tog područja.

Zatim slijedi prilog Benedikte Z e l i ć-B u ć a n s naslovom "Truhelkin rad na pismu i spomenicima bosančice" (str. 79-89) kroz koji je obradila i raščlanila Truhelkin trud na objavljivanju i istraživanju natpisnih te rukopisnih spomenika sastavljenih na bosančici odnosno hrvatskoj cirilici, kao i na proučavanju nastanka i razvitka tog našeg "trećeg" pisma, iznoseći istodobno i svoje poznate znanstvene stavove po tim pitanjima.

U članku "Čiro Truhelka - hrvatski povjesničar" (str. 91-104) Mira K o l a r - D i - m i t r i j e v i ć iznijela je dosta zanimljivih i poučnih podataka iz njegovog političkim i novčanim teškoćama prožetog radnog života iz doba dok je djelovao u vrhbosanskom Zemaljskom muzeju i Filozofskom fakultetu u Skoplju, kao i iz vremena Truhelkinih dvaju prisilnih umirovljenja, a spisateljica - ističući kroz svoj napis njegovo hrvatsko rodoljublje - ujedno ukazuje na povremene pokušaje obezvrijeđivanja, pa čak i zatiranja njegova iznimno vrijednog doprinosa povijesnim znanostima, što se zbivaju u razdoblju i prije i poslije Drugog svjetskog rata.

"Turska arhivska grada - izvor za proučavanje povijesti Bosne i Hercegovine u radovima Čire Truhelke" (str. 105-115) rad je Muhameda Ž d r a l o v i ć a kojim je - naglašavajući njegovo zanimanje za pravnu i upravnu stranu turske države - sažeto obradio Truhelkino objavljivanje i raščelambu turskih povijesnih vrela nastalih u dugom razdoblju njihove krvave strahovlade u Bosni, Hercegovini te dijelovima Hrvatske, kao i njegovo znanstveno korištenje podataka iz njih. U tu se svrhu vrijedni znanstvenik bio potrudio dijelom naučiti jezik azijskih osvajača, tih stoljetnih zatornika hrvatskih vrijednosti i tlačitelja hrvatskih zemalja, posljedice čijih nedjela mi Hrvati tako bolno osjećamo do danas.

Zbornik zatvara prilog Aleksandra S t i p ĉ e v i ć a naslovljen "Čiro Truhelka kao albanolog" (str. 117-123). U njemu se pisac ukratko bavi Truhelkinim usporednim istraživanjem Ilira i Albanaca. Pritom ističe njegovo proučavanje njihovih jezika i kultura te zastupanje postavke o ilirskom podrijetlu današnjih Albanaca odnosno, kako ih se nekad zvalo, Arnauta.

Mislav Elvis LUKŠIĆ